

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЛЬСЬКОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Шостачук Тетяна,

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Сучасна цивілізаційна, соціально-економічна та культурна реальність характеризується безпрецедентними темпами трансформації, що зумовлює необхідність тривалості процесу навчання протягом усього життя людини. Особливого значення це набуває для дорослих, які, для повноцінного функціонування в умовах швидкозмінної дійсності, змушені адаптуватися до нових викликів. Як зазначає Францішек Шльосек (Franciszek Władysław Szlosek, 2018), безперервна освіта стає єдиним ефективним способом залучення дорослої людини до динамічного потоку сучасності [1].

В європейській стратегії «Європа 2020» (EUROPE, 2020) освіта та навчання впродовж життя розглядаються як ключові чинники створення конкурентної та динамічної європейської економіки, що базується на знаннях [2].

Сучасна освіта дорослих, як безперервність освіти людини без вікових обмежень, не має характеристик формального примусу, проте стає однією з першочергових потреб не лише в Республіці Польща. Освіта дорослих надає можливість зміцнити почуття гідності та покращити якість життя літньої людини, що розуміється як «сприйняття людиною свого життєвого положення в культурному контексті та системі цінностей, стосовно очікувань та стандартів, які визначаються умовами навколишнього середовища» [3].

Освіта дорослих, з одного боку, є елементом структури польської освітньої системи, а з іншого – враховуючи еволюцію значень та сучасний контекст її розуміння – процесами широкого розуміння та багатовимірного навчання, яке люди здійснюють протягом свого дорослого життя, і навіть коли вони тільки готуються до дорослого життя.

У польському науковому дискурсі під «**освітою дорослих**» розуміють «систему освітніх заходів, організованих суспільством і найчастіше інституціоналізованих, організованих суспільством для дорослих та підлітків» [4]. Сучасний підхід визначає її як сукупність формальних, неформальних та позаформальних процесів освіти, навчання та вдосконалення, які являють собою продовження або доповнення освіти, отриманої в школах чи інших позашкільних закладах, в результаті чого дорослі отримують розвиток навичок, збагачення знань, підвищення професійної кваліфікації та поліпшення особистого життя, а також участь у соціальному, економічному та культурному розвитку суспільства [5]. Таке розуміння зміщує акцент зі суто освітньої функції на важливу соціально-культурну діяльність людини.

Дослідниця Сільвія Словінська (Sylvia Słowińska, 2023) зауважує, що попри

широке висвітлення питання освіти протягом життя в Польщі, концепції саме культурної освіти, де дорослі є ключовою аудиторією, лише починає формуватися [6]. Важливою віхою у розвитку цієї сфери став «Меморандум про навчання протягом усього життя» (*A Memorandum on Lifelong Learning*) [7], ухвалений Європейською Комісією у березні 2000 року в Лісабоні. Цей документ не лише представив тлумачення концепції навчання протягом усього життя, але й, враховуючи різноманітність проявів освітньої діяльності та контексти, в яких така діяльність може відбуватися, додатково визначив сфери діяльності. У документі було структуровано всю навчальну діяльність за трьома ключовими сферами:

1. **Формальна освіта** (*formal learning*) – пов’язана з формальними процесами навчання, які відбуваються в офіційних установах шкільної та професійно-технічної системи. Результатом такої освіти є здобуття кваліфікації, підтвердженої відповідним сертифікатом або дипломом.

2. **Позаформальна освіта** (*non-formal learning*) – пов’язана з процесами навчання, що відбуваються поза межами навчальних закладів. Така освіта не завжди призводить до отримання офіційно визнаного сертифіката чи диплома, хоча учні завжди отримують певний вид сертифіката. Така освітня діяльність може відбуватися на робочому місці або поза ним, у різних типах організацій та асоціацій, клубів та спілок. Завдяки освітнім заходам, організованим таким чином, учні можуть як покращити свої професійні компетенції, так і розширити свої загальні компетенції, а також здобути спеціалізовані знання та конкретні навички, наприклад, художні чи спортивні. На думку авторів Меморандуму, позаформальна освіта також повинна включати будь-яку діяльність, що полягає в аудиторній або індивідуальній підготовці учнів до складання офіційних іспитів.

3. **Неформальна освіта** (*informal learning*) – пов’язана з повсякденною діяльністю людини. Такий тип освіти не обов’язково має бути навмисним чи цілеспрямованим, а може просто відбуватися природним чином з людиною протягом її життя і часто не сприймається нею як освітня діяльність.

Освітній простір для людей похилого віку в Польщі представлений розгалуженою мережею установ, серед яких ключову роль відіграють Університети третього віку.

Діяльність сучасних Університетів третього віку виходить далеко за межі класичного академізму, трансформуючись у простір для «способу старіти». Дослідження польського статистичного управління (GUS) виокремлює чотири вектора роботи цих закладів: освітнім (лекції, семінари та регулярні факультативні заняття в групах); культурно-дозвіллевий (культурні заходи) та соціально-інтеграційний діяльність (організація святкових заходів для встановлення контактів).

Найпоширенішою формою діяльності Університетів третього віку є культурні заходи, організовані на місці (окрім традиційних лекцій, які проходили майже в кожному закладі, та факультативних занять). Залучення людей похилого віку до соціальної діяльності та надання їм можливості встановлювати соціальні

контакти було пов'язано переважно з організацією спеціальних заходів, таких як, наприклад, Святвечір, Новий рік або Анджейки (88,1%). Не менш популярною була організація Університетом третього віку екскурсій та туристичних поїздок (87,3%), на відміну від спільних походів до кіно чи театру (79,7%). Більше половини університетів, що брали участь у дослідженні, займалися організацією заходів на пленері (66,2%), танців та дискотек (54,1%) та виступів танцювальних або театральних секцій – 51,9% [8].

Освіту людей похилого віку науковці розглядають у двох вимірах: у вузькому сенсі слід розуміти як «всі освітні заходи та пропозиції, адресовані людям похилого віку (...), у ширшому сенсі – всі заходи, що сприяють покращенню рівня життя та задоволеності життям людей похилого віку» [9].

Геронтологічну освіту Зофія Шарота (Zofia Szarota, 2015) розуміє, як «систематичну передачу знань з міждисциплінарних питань, що характеризують процес старіння та фазу життя, яка є власне старістю» [10]. Відповідно до цього підходу, вчені виокремлюють чотири сфери:

1. Освіта для старості, тобто професійна підготовка фахівців (геронтологів, опікунів), які працюватимуть з літніми людьми.
2. Освіта до старості, це підготовка кожної людини до власного старіння (формування навичок, ставлень та знань).
3. Освіта в старості, як безпосередня реалізація освітніх потреб літніх людей.
4. Освіта через старість, діалог між поколіннями та передача фундаментального досвіду й цінностей від старших людей до молодших.

За останні 20 років у Республіці Польща з'явилося багато нових форм інституцій та методів освіти дорослих, що реалізуються через школи для працюючих та професійні курси, в університетських закладах, в процесі професійної діяльності, через засоби масової інформації, консультування та виставки (художня освіта), рекреаційні заходи, екскурсії та художню діяльність, перебування в готелях, церквах та інших місцях, а також через різні форми самоосвіти, де особливе місце посідає навчання через власну творчість [11].

У польському науковому просторі педагогіка культури утвердилася як фундаментальна модель освіти дорослих, що дозволяє нам визначити «культурну освіту як діяльність, що (через три типи пропозицій) створює три портали доступу до культури: портал власної творчої діяльності (*der selbsttätig-kreative Portal*), рецептивний портал (*der systemmatisch-rezeptive Portal*) та комунікативний, міжкультурний (*der verstehend-kommunikative Portal*)».

Мета такої освіти, за визначенням Вільтруд Гізеке (Wiltrud Gieseke, 2010), полягає у підвищенні шансів дорослих на участь у суспільному житті, що дає їм можливість знайти себе, відновити внутрішню рівновагу та відчути себе активними суб'єктами [12].

Спостерігається позитивна динаміка у розширенні охоплення культурною освітою, зокрема через залучення людей похилого віку, для яких Університети третього віку визначають культурну освіту як першочергове завдання. Основним суб'єктом надання таких послуг залишаються державні багатопрофільні

установи, такі як культурні центри, для яких організація аматорської художньої діяльності та культурних заходів є статутним обов'язком. Додатково культурну освіту, хоча й не завжди систематично, практикують музеї, бібліотеки та театри. Певною мірою деякі приватні освітні установи також зорієнтовані на дорослих, створюючи комерційні пропозиції, наприклад, різні танцювальні школи, кулінарні школи, творчі академії, музичні школи та мовні школи.

Культурна освіта, яка насамперед зосереджена на народній культурі та регіональних традиціях є одним із напрямків діяльності деяких народних вищих навчальних закладів, зокрема тих, які зосереджені на підтримці багатогранного розвитку учасників, а не просто на впровадженні програм професійної переорієнтації.

Значний вплив на розширення кола суб'єктів культурної освіти мають державні грантові програми, такі як «Культурна освіта» (раніше «Освіта»), «Доступна культура», «Народна та традиційна культура» (раніше «Культурна спадщина») Міністерства культури та національної спадщини, а також урядової програми Фонду ініціатив громадянських (NOWE FIO), які стимулюють створення нових пропозицій для дорослих.

Суттєво урізноманітнює обличчя культурної освіти в Польщі (не лише для дорослих) проведення занять пов'язаних з мистецькою сферою: музикою, співом, театром та образотворчим мистецтвом. Серед пропозицій рецептивної діяльності найпоширенішими категоріями є ті, що пов'язані з історією мистецтва та культурологією, а також літературою та міждисциплінарною діяльністю. Домінування пропозицій творчої діяльності відображається в популярності певних форм і методів роботи. Найчастіше це секції, клуби, групи за інтересами та художні ансамблі – форми, що належать до «основного репертуару» місцевих культурних центрів. В останні роки набувають популярності культурні проекти та семінари, що можна пояснити впливом різних програм субсидій.

Підсумовуючи, зазначимо, що після 1989 року в Польщі так і не було розроблено жодної концепції культурної освіти дорослих. Проте, концептуалізація культурної освіти як процесу, що триває протягом усього життя, розкриває перспективи її поширення як у теорії, так і на практиці та призводить до розуміння культурної освіти як процесу, який полягає не лише в підготовці особистостей до творчої та/або рецептивної участі в культурі шляхом надання їм необхідних компетенцій.

Список літератури

1. Szlosek F. Edukacja dorosłych w Polsce. Стратегічна роль ЮНЕСКО у розвитку освіти дорослих на початку XXI століття. *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи: збірник наукових статей* / [колектив авторів]; за ред. Кременя В.Г., Ничкало Н.Г.; укл. Аніщенко О.В., Лук'янова Л.Б. К.: Знання України, 2018. С. 59–63.
2. EUROPE 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL:
URL:[http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%200007%](http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%200007%20)
3. Rejman, B., & Rejman, K. (2023). Negatywne zjawiska społeczne i ich wpływ na jakość życia osób w wieku senioralnym, [w:] *Starzenie się i starość. Wybrane aspekty jakości życia osób w wieku senioralnym*, Kraków. s. 28.
4. Jankowski, D., Pruszczykowski, K., & Skrzypczak, J. (1998). Podstawy edukacji dorosłych. Poznań. s. 15.
5. Aleksander, T. (2015). Globalne i europejskie problemy współczesnej edukacji dorosłych. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych. №1 (60)*. s. 9–18. URL: <https://polona.pl/item-view/0393be2d-429b-4710-b463-91c69a4410d1?page=NaN>
6. Słowińska, S. (2017). Edukacja kulturalna dorosłych w teorii i badaniach empirycznych w Polsce po 1989 roku – wybrane aspekty. *Rocznik Andragogiczny 30*, 153 s. DOI: <https://doi.org/10.12775/RA.2016.003>
7. A Memorandum on Lifelong Learning, Commission of the European Communities. Brussels, 30.10.2000 SEC(2000) 1832, с. 8. URL: https://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf
8. GUS (2015). Uniwersytety Trzeciego Wieku – wstępne wyniki badania za rok 2014/2015. s. 2. URL: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/10/1/1/uniwersytety_trzeciego_wieku.pdf
9. Świątek, P. (2012). Uniwersytet Trzeciego Wieku jako instytucja realizująca ideę edukacji osób starszych. „*Studia Humanistyczne AGH*”, t.11, 157 s.
10. Szarota, Z. (2015). Uczenie się starości. *Edukacja Dorosłych, nr 1*. s. 23–35. URL: https://www.researchgate.net/publication/334736965_Uczenie_sie_starosci
11. Szlosek F. Edukacja dorosłych w Polsce. Стратегічна роль ЮНЕСКО у розвитку освіти дорослих на початку XXI століття. *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи: збірник наукових статей* / [колектив авторів]; за ред. Кременя В.Г., Ничкало Н.Г.; укл. Аніщенко О.В., Лук'янова Л.Б. К.: Знання України, 2018. s. 59.
12. Gieseke, W. (2010). Zur Theorie und Empirie der kulturellen Erwachsenenbildung. *Portale zur Kultur, „DIE”, nr 3*, s. 31.